

Tre källor berättar om villkoren på bomullsspinneriet

Genom att lägga samman information från en ritning, en platsannons och ett brev förstår vi mer om barnarbetarnas arbetsvillkor på Stockholms mekaniska bomullsspinneri under industrialiseringen på 1830-talet.

I den här uppgiften arbetar eleverna med:

- **källkritik**
- **industrialisering**
- **resursfördelning och välstånd**
- **historisk bakgrund till globala målen**

Instruktion till uppgiften

Den här uppgiften handlar om att tolka källor och lägga samman information från olika källor. Uppgiften passar att göra i mindre grupper eller i helklass. Skriv gärna ut de tre källmaterialen på papper och dela ut till eleverna.

Undersök källmaterialen utan att berätta om hur de hänger samman. Då kan lektionen avslutas med att knyta ihop de tre källmaterialen med att de berättar om en och samma fabrik.

Uppgiften utgår från en ritning för bygglov av en fabrik, en platsannons för att anställa barnarbetare i fabriken och ett brev från fabriksägarna som rör arbetsvillkoren för barnen som jobbar i fabriken. Eleverna tolkar vart och ett av källmaterialen och lägger ihop informationen för en större bild.

1. Låt eleverna studera ritningen och tidningssidan med platsannonsen och tolka dem. Dela slutsatser och förslag i helklass.
2. Läs brevet från fabriksledningen och gå igenom tillsammans:
3. Lägg samman informationen från de tre källorna för att sammanfatta.
4. Träna eleverna i historisk empati genom att låta dem ta ställning till om fabriksdirektören är snäll och generös eller snål och självisk som ordnar mat åt barnarbetarna men tar betalt för den. Du kan genomföra övningen muntligt eller låta eleverna svara genom att placera sig längs en tänkt linje i klassrummet.

Förslag till tolkning av källmaterialen i uppgiften

1. Ritning över Stockholms mekaniska bomullsspinneri

<https://stockholmskallan.stockholm.se/post/35568>

Ritningen visar en byggnad byggd i souterräng, där bottenvåningen ligger i källarnivå på ena sidan huset och i markplan på den andra. Fabriken byggdes i kvarteret Stenbodarne större och på ritningen står hur de olika rummen disponeras, till exempel "Matsal", "Garnkokning", "Gas-Aparaten", "Arbetsal" och "Contor".

Ritningen visar ombyggnaden av fabriken 1836. Fabriken startade 1834. 1842 förstördes fabriken i en brand och verksamheten flyttade till Nyköping för att kunna drivas med vattenkraft istället.

2. Sida ur Aftonbladet, 21 september 1835

<https://stockholmskallan.stockholm.se/post/35576>

Sidan ur Aftonbladet är fylld med olika annonser. Den med rubriken "Flickor", uppmanar flickor mellan 10 och 15 års ålder att söka plats vid Stockholms mekaniska bomullsspinneri. Fabriken adress framgår också av annonsen.

Barnarbete var både vanligt och accepterat, och i fattiga familjer behövdes alla tillgängliga inkomster för att vardagen skulle gå ihop hjälpligt. Barn hade inte rätt till utbildning vid den här tiden; lagen om allmän folkskola för barn infördes först 1842.

3. Brev om extra matransoner för barnarbetare

<https://stockholmskallan.stockholm.se/post/28385>

Brevet är skrivet av fabriken ägare, och i sammanfattning pekar brevet ut två problem och en lösning: Barnen bor så långt från fabriken att de inte hinner dit och tillbaka på sina matraster, och de får både för lite och för dålig mat hemma. Lösningen blir att fabriken serverar tre mål mat om dagen, som barnen betalar för genom avdrag på lönen. Dessutom kommer de att få undervisning i kristendom, räkning och skrivning på söndagar, det som annars är barnens enda lediga dag.

Att barnen inte fick i sig tillräckligt med mat påverkade förstås deras hälsa negativt. Sannolikt försämrade det också fabriken produktivitet. Vid den här tiden hade arbetsgivaren inte något större formellt ansvar för arbetarnas välmående och kunde på egen hand bestämma regler och villkor för arbetsplatsen. På olika sätt kan lösningen ses som något både barn, deras familjer och fabriken tjänade på, men det var inte fråga om välgörenhet utan motprestation.

Brevet från fabriksledningen till barnens föräldrar är skriven i lättläst stil, men med ett ålderdomligt språk. Översatt till modern, enklare svenska ser brevet ut så här:

"Ägarna till fabriken har fått reda på att många barn bor långt ifrån fabriken. Därför går det åt mycket tid för barnen för att resa till arbetet. Det gör att barnen riskerar att missa sina måltider. Ibland har maten som barnen har fått varit i för små portioner och maten har också varit för dålig. För att lösa problemet har ägarna därför bestämt att barnen kommer att få äta i spinneriets matsal under dessa tider:

- Frukost serveras kl. 8–9.
- Lunch serveras kl. 13–14.
- Middag serveras kl. 16–17.

Kostnaden för måltiderna kommer att dras av från barnens lön. Detta införs i januari och de föräldrar som inte går med på det får ta sina barn från fabriken. Inga undantag kommer att göras.

Vi förbereder också undervisning i kristendom, matte och skrivande. Ägarna vill starta en söndagsskola. Mer information om det kommer längre fram.

Stockholm i december 1836"

Elevinstruktion

1. Studera ritningen:

- Vad är det för typ av byggnad?
- Vad har de olika rummen för funktion?
- Vad berättar ritningen om industrialiseringen i Stockholm på 1830-talet?

2. Studera tidningssidan med platsannonsen:

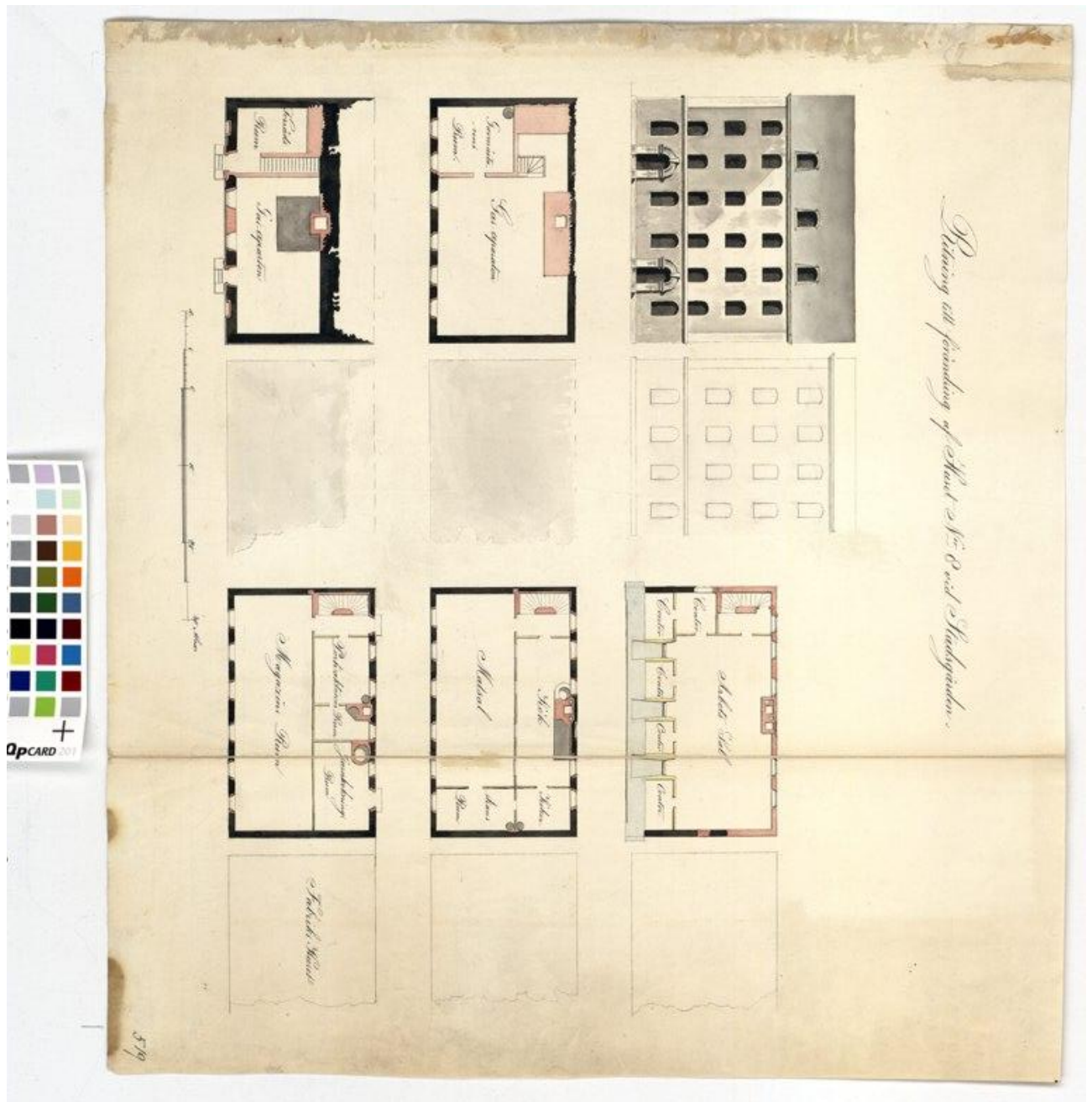
- Vem riktar den sig till?
- Vad berättar platsannonsen om industrialiseringen i Stockholm på 1830-talet?

3. Läs brevet från 1836. Brevet är skrivet på gammal svenska och kan vara ganska svårt att tyda, men försök!

- Vem har skrivit brevet? Vem är brevet skrivet till?
- Varför tror du att ägarna till fabriken serverar mat och ordnar utbildning? Resonera!
- Vem eller vilka tjänar på förändringen som beskrivs i brevet?
 - de anställda i fabriken?
 - de anställdas föräldrar?
 - ägarna till fabriken?
 - andra personer eller grupper i samhället?

4. Träna historisk empati: Är ägaren till fabriken en snäll och generös person, eller snål och självisk som serverar barnarbetarna mat men tar betalt för den?

- resonera utifrån dina egna värderingar i vår egen nutid.
- resonera utifrån hur samhället såg ut 1836.

1. Ritning

Stockholms Mechaniska
BOMULLS-SPINNERI.
Catharina Östra Kyrkogata,
N:o 27.

Sedan ägarena af ofvannämde fabrik kommit i erfarenhet deraf att större delen af de barn, som användas vid fabriken, såväl genom aflägsenheten af deras hemvist, hvarigenom största delen af den för måltiderna medgifna tiden förspilles på vägen från och till fabriken, som äfven att barnen understundom förses med knapp och otjenlig föda, så hafva ägarena till förekommande af de oordningar och den menliga inverkan på barnens hälsa, som oundvikligen häraf blifva en följd, så föranstaltat, att barnen i den vid Spinneriet belägna Matinrättningen erhålla

1:o Frukost kl. 8—9.

2:o Middag kl. 1—2.

3:o Aftonvard kl. 4—5.

Alltsammans emot ett fastställt pris af Tio skillingar riksgäld för hvarje dag, hvilka å dagspenningen afdragas.

Denna ordning tager sin början under loppet af instundande Januari månad och ega de föräldrar, hvilka icke anse densamma öfverensstämmande med sina beräkningar, att genast skilja sina barn från Fabriken, emedan undantag icke kunna göras.

Till beredande af tillfälle för barnen att erhålla undervisning i Christendom samt räkna och skrifa, äro äfven ägarena sinnade att inrätta en Söndagsskola, hvarom vidare skall tillkännagifvas.

Stockholm i December 1836.

STOCKHOLM, HOS L. J. HJERTA, 1836.

3. Brev